

Magyar Ritkaságok Gyűjteménye

Pasztellképek a régi Pestről

Az antikváriumok kirakatában gyakran lehet olyan színes rajzolatokat látni, melyek a régi Pest-Budának valamely utcáját, templomát, nevezetes középületét, vagy pedig kortörténelmi szempontból érdekes építőművészeti remekét ábrázolják. A házak elé a precízen megrajzolt kövezetkockákra rendszerint oda van pingálva egy-egy pantallós, pofaszakállas deli arszlán is, aki széles karmozdulattal éppen megemeli a kürtökalapját, vagy az agancsfejú botját forgatja hanyag eleganciával az ujjai közt. Esetleg egy lepkekarcsu dámát is lehet látni a képen, aki a nyitott struccotlegegyezőjét negédesen az álla elé tartja és a feje búbjáról magasra ernyőződő szalmakalap árnyékában szemlesütve tipeg el az arszlán előtt. Legalább is azok a régi képek azt tanúsítják, hogy az akkori dámák pirulva sütötték le a szemüket, ha egy-egy kíváncsi tekintetű férfi előtt kellett elhaladniuk. A mai korban persze, sajnos, elképzelhetetlenek, sőt komikusnak tűnik fel az az érzékeny szemérmetség, amely az akkori dámák lelkében liliomként illatozott.

Különösen érdekesek a fent jelzett rajzok között azok, amelyek még a XVIII. századbeli Pest kuriáinak vagy palotáinak a képmását őrzik. Találtam egy ilyen rajzot nemrég, egy pasztellszerűen színezett, fotografai hűséggel és művészi finomsággal árnyékolott régi pesti képet, mely az ugynevezett *Skót Házat* ábrázolta. A Hatvani-utca Dunára néző felső végében, a Ferenciek-terével szemben állott ez a ház, melyet azért neveztek Skót Háznak, mert a préselt vörstégla falával, fogazott párkányaival, csipkés oromzatával, részfedelű tornyocskáival és a vasból kovácsolt nehéz rácsos kapujával úgy bukkant elő a házak szürke tömegéből, mint egy magános skóciai kastély.

Ennek a romantikus stílusú kastélynak a külső képen csak az volt megdöbbenő, hogy az utcára nyíló zsalugáteres ablakai között — boltajtó tátongett. Boltajtó egy komoly főúri kastélyon! Sőt, a krajzleráj bejáratánál, az ajtófélfának dölve, ásitó-lustán, keresztbe tett bokával áldogált egy töröksipkás, pápaszemes, nagyszakállu férfi. Nyilvánvaló, hogy maga a kereskedő lehetett ez, aki a képen feltüntetett lusta pózt csak azért vette fel, hogy annál villogóbb szemmel kémlelhessen a járókelők közt a vevőket. Mivel pedig ez a kastély a Holdermann Ulrich vászon- és galandkereskedő volt s egykoru feljegyzések szerint bizonyos az is, hogy az ő halála után a boltajtót betömték, tehát a boltajtóban áldogáló férfi nem lehetett más, mint maga Holdermann Ulrich, a XVIII-ik századbeli Pest vászon- és galandkereskedője.

Érdekes ennek a Skót Háznak a története, illetve az a történet, amely hozzáfűződik, de ugyanolyan érdekes a Holdermann Ulrich vászon- és galandkereskedő földi pályafutása is. A Skót Házat valamikor a XVIII. század közepén építtette Rainer Frigyes osztrák nemes, aki Mária Terézia főlovászmestere volt. Elegáns és főképen előkelő háza volt ez a régi Pestnek. A vasrácsos kapun keresztül látni lehetett a hatalmas belső parkot, melyet az angol főúri kertek mintájára terveztek meg. A szivalaku és félkörívű világos pázsítszönyegeken kupalakura nyírott bokrok árnyéka nyújtózkodott, a szökőkút körül gyönyörű grandiflórák, kaktuszok, fikuszok és leanderek virágoztak, melyek körül három nagylegyezőjű pálma buslakodott. A virággyakat aranylila begóniák szegélyezték s a park hátterében, a komor tujaifák mögött sűrű jászmin-sővény illatozott. Olyan leheletszerűen, hajszálfinomán volt megrajzolva ezen a képen minden, hogy a kapurács mögött látni lehetett a pázsiton levő csipkészegélyű tengeri kagylókat is s fel lehetett ismerni a kerüti ut gyöngyfényű fehér kavicszemeit is.

Amikor Rainer Frigyes ezt a kastélyt felépíttette s amikor a gyönyörű belső termekben már ott pompáztak a művészi faragású ó-germán butorok, Rainer Frigyes hirtelen arra gondolt, hogy talán-talán illenék is neki most már megnősülni. Ugy gondolta, hogy abba a pompás kastélyba, abba a csodálatos fészekbe nem viszi be magával az egyedüllét szörnyű unalmát. Pest legszebb leányát kérte meg, az aranybarna hajú, hamvas-rózsásarcu, karcsu Borzsy Friderikát. Rainer Frigyes rendkívül gazdag, előkelő, nagykulturájú férfi

volt, Borzsy Friderika pedig egy divatosan öltözködő, nagyravágyó, de földhözragadt szegény leány. Rainer Frigyes hatvannégy esztendő volt, Borzsy Friderika pedig tizenhét. De a nagyravágyó leány természete-sep az első kéré s zóra *igent* mondott a nálánál jóval idősebb gazdag Rainer Frigyesnek. Az esküvőt a tizenkét szobából álló Hatvani-utcai kastélyban akarták megtartani. De csak akarták. Rudolf Bloch bécsi szerkesztő egykoru feljegyzései szerint már meg is érkeztek a császárvárosból tizenhét batáron az előkelő vendégek, udvarhölgyek, magasrangu katonák, gazdag polgári családok és a bécsi operatársulat legkiválóbb tagjai. A színészek meghívása a menyasszony óhajára történt. Ugyanis Borzsy Friderika maga is színésznő-nek készült s Rudolf Bloch szerint csak azért nem léphetett a világot jelentő deszkákra „mert a kisasszony bár külső kelleménél fogva bájosnak volt mondható, ám szellemében nem állítható hasonlónak, de a mozgólataiból is hiányzott a finom graciositás, tánclejtésében nem volt sikk, hangja sikoltó és a hallása megdöbbenően ellensége minden énekhangnak. Az pedig, hogy valaki szép, mint a lilom — írja Bloch — és üde, mint a mezei harmatecsupp s karcsu, mint a bambusz-nád, ezek a külső előnyök egymagokban nem elegendők ahhoz, hogy valaki mint Thália papnője dicsőséget tudhasson aratni. A színészi pályán a szellemi előnyök sokszor százszor többet jelentenek“.

A színészi pályáról, illetve Borzsy Friderika kisasszonyról közel százhetven esztendővel ezelőtt írta ezt a kritikát Bloch Rudolf, a *Bécsi Muzsa* szerkesztője. A színészi pályára vonatkozólag talán ma sem látszanak elavultnak ezek a mondatok.

A Rainer Frigyes és Borzsy Friderika esküvőjére kitűzött napon pedig a következők történtek: az egyik operatőres magával hozta Bécsből a legújabb, nagy szenzációt keltő hazárdjátékot, a „huszonnegyves kockadominót“. A kastély esküvőre díszített nagytermében mindjárt be is mutatta azt a vendégeknek. Rainer Frigyes, aki szenvedélyes játékos volt, híres kártyás és kockavető, tüstént az asztal mellé ült, megtanulta a játékot és a következő félórában már a fejebubájig elmerült az egymásra torlódo dominópartikban. Veszett. Egyre vesztett. De nyakas ember volt, hát nem hagyta magát. Rágörnyedt az asztalra és lihegve, ki-dülledő szemmel, szenvedélyesen leste a kockák perdülését. A dolmányos magyar urak, az abroncsszoknyás rezeda-illatú dámák és a frakkos bécsi lovagok visszafojtott lélekzettel álltak körül a játékasztalt.

Délután négy óra volt. Elérkezett az ideje, hogy a menyasszonyért induljanak. De nem mozdult senki. Mindenki a kockákat leste. Rainer Frigyes pedig egyre vesztett. Először a háromszázholdas nógrádi birtoka uszott el, aztán az ékszerai kerültek az asztalra, majd éjfél tájban a Hatvani-utcai kastély, a Skót Ház volt a tét. Elvesztett ez is. Másnap reggelre olyan szegény lett, hogy csak a rajta levő frakkot mondhatta a magáénak. Mindent a bécsi tenorista nyert el tőle. Még a menyasszonyát is. Ugyanis a szép és nagyra-vágyó Borzsy Friderika természetesen nem a szegény Rainer Frigyeshez ment most már feleségül, hanem a hirtelen meggazdagodott bécsi tenoristához. Egy hét múlva ők költöztek be a pazarul berendezett kastélyba.

Ezt a szenzációt közölte a Bécsi Muzsában Bloch Rudolf s ebből az alkalomból írta azt a lesújtó kritikát Borzsy Friderika asszonyról, mert az, az esküvője napján büszkén kijelentette, hogy most már olyan nagy színésznő lesz belőle, hogy a bécsiek a nyomába sem léphetnek.

Es mégis Bloch Rudolfnak lett igaza. Amikor Friderika asszony a pesti német színházban először fel lépett, csufosan, szégyenletesen, örökre megbukott. A pusztas szépség, úgy látszik, egymagában már abban az időben sem képesített a színészi pályára.

A tenorista, a férj, mélyen átérezte a felesége szin-padi bukását. Nem a borban, hanem a kockajátékban keresett vigasztalást. Ejjel-nappal a játékasztal mellett görnyedt és deliriumos vágyakozással üldözte a — végzetet. És utolérte. De az is őt. Sikerült elvesztenie

a kockajátékon nyert birtokát, majd a kastélyt is. Ekkor vásárolta azt meg Holdermann Ulrich vászon- és galandkereskedő. Nem érezte ő meg abban a gyönyörű kastélyban az építőművészet egyéni remekét, a komoly előkelőség finom stílusát, a kultúra és ízlés magasrendűségét. Ő csupán jónak látta a helyet, nagyforgalmunak a Hatvani-utca felső végét, ahol esetleg jó üzletet lehet csinálni. Fogta hát magát és boltajtót vágatott a kastély utcai frontjába, a fogazott párká-

nyok közé, a művészi esipkézeit oromzat alá. Aztán, mint jó kereskedőhöz illik, kiállott a boltajtóba, nekidőlt a félfának és buzgón, áhítatosan leste a vevőket.

Igy ábrázolja Holdermann Ulrich pesti vászon- és galandkereskedőt és a Hatvani-utcai Skót-kastélyt az a színes rajzolat.

Mados György.